

บทความวิชาการ
Academic Articles

แนวคิดและหลักคำสอนที่ส่งเสริมความเป็นครูดีและศิษย์ดีในพระพุทธศาสนา

Concepts and Doctrines That Promote Good Teachers and Good Students in Buddhism

พระมหาภูมิปัทธน์ ญาณวุฑฺโฒ (คำมี)

Phramaha Phumiphath Yanawuttho (Commee)

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Buddhist Studies

Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: rinnano37@gmail.com.

Received: March 14, 2023 Revised: April 7, 2023

Accepted: April 9, 2023

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “แนวคิดและหลักคำสอนที่ส่งเสริมความเป็นครูดีและศิษย์ดีในพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับครูที่ดีและศิษย์ที่ดีในทางพระพุทธศาสนา และหลักคำสอนในการปฏิบัติที่ส่งเสริมครูและศิษย์ ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) กัลยาณมิตร ครูควรมีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นที่น่าเคารพยกย่อง 2) หลักทศ 6 คือหน้าที่ตามหลักธรรมความเป็นครู และ 3) พรหมวิหาร คือหลักธรรมที่ส่งเสริมทำให้ครูมีความเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและน่าเคารพ ส่วนศิษย์ดีในหลักพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยคุณธรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักทศ 6 คือธรรมอันเป็นหน้าที่ศิษย์ หลักธรรมนี้จะช่วยให้ครูเกิดความเมตตาสั่งสอนความรู้ให้เต็มที่ 2) อิทธิบาท คือหลักธรรมที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการเรียน และ 3) พหุสูต คือข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นบัณฑิต อันพึงประสงค์ จนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ผลการศึกษาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าคุณธรรมของครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาจะช่วยสนับสนุนความเป็นผู้เจริญให้แก่ผู้เป็นครู ส่วนหลักคุณธรรมของศิษย์ที่ดีในทางพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความองอาจให้แก่ผู้เป็นศิษย์ ทั้งนี้ไม่ใช่แต่ครูหรือเป็นศิษย์เท่านั้น บุคคลทั่วไปทั้งหลายหากประกอบด้วยแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมก็จะทำให้เกิดประโยชน์กับชีวิตตนเองและสังคมส่วนรวม

คำสำคัญ: แนวคิดและหลักคำสอน; ครูดี; ศิษย์ดี; พระพุทธศาสนา

Abstract

The article titled “Concepts and Doctrines That Promote Good Teachers and Good Students in Buddhism” aims to explain the moral principles of good teachers and good students in Buddhism. The results of the study revealed that the characteristics of a good teacher in Buddhism consisted of three main virtues: 1) Kalyāṇamittatā, teachers should be good friends and respected, 2) Six Principles, which are duties according to the principles of teaching, and 3) Brahmavihāra, which promotes teachers to be mature and respectful. In addition, a good student in Buddhism must follow three principles: 1) the Six principles are the principles of the student's duties. This principle will help teachers to have loving kindness in teaching knowledge, 2) Iddhipāda, which is the principle that helps achieve the goal of success in learning, and 3) Bahussuta, which is the practice for desirable graduating until the disciple can apply the knowledge to earn a living. All the results of the study indicate that the moral principles of being a good teacher in Buddhism would support the prosperity of a teacher, and the virtue of being good students in Buddhism helps support the prosperity of students. This is not only a teacher or student but also people in general, if they incorporate the concept of living according to the Dhamma principles, They will benefit their own lives and society

Keywords: Concepts and Doctrines; good teachers; good students; Buddhism

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีการเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน และบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาดังกล่าวและเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ ครู เพราะครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้และการพัฒนาโดยรอบให้เกิดในตัวผู้เรียนเพื่อให้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในเชิงวิชาการ นำไปสู่การมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งการดำรงตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังนั้นการจะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพจึงย่อมต้องพึ่งพาอาศัยครูที่มีคุณภาพ ครูที่มีความเป็นครู (บัณฑิตวิทยาลัย, วันที่สืบค้น 17 มกราคม 2566; แหล่งที่มาข้อมูลจาก ; www.graduate.sru.ac.th) คำว่า “ครู” มาจากคำว่า ครู. ติตถ. ครู. สตถ. อนุสาสก. อาจริย. อุปเทศก. อชฌาปก. ปาจริย (พจนานุกรมไทย-บาลี, 2559, หน้า 107) มีความหมายว่า ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกอบรมมรรยาท (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2557, หน้า 540) ผู้เป็นปูชนียบุคคลที่สามารถยกวิญญานของมนุษย์ให้สูงขึ้น (ศึกษาตัวชีวิตคือการเลื่อนขั้นตนเอง, 2515, หน้า 107) คุณค่าของครูนั้นมาจากวิญญานความเป็นครูอันเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งเพราะประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ทำให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละอดทนเพื่อ

ประโยชน์ของศิษย์เป็นที่ตั้ง มิใช่แค่ทำหน้าที่เพื่อรับค่าตอบแทน (พุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาวิญญานความเป็นครู, (กรกฎาคม-ธันวาคม), 2565, 18 (2); 52) ในอีกด้านหนึ่งหากครูเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถแต่ไม่มีจริยธรรมคุณธรรมคอยกำกับใจอยู่เสมอนั้นก็ย่อมสอนศิษย์ไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร หรือประพฤติปฏิบัติตัวต่อศิษย์ไม่เหมาะสมดังที่จะเห็นข่าวในด้านลบปรากฏออกมาตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น “ฟินโทษวินัยครูทำร้ายนักเรียนรุนแรง” (ไทยรัฐออนไลน์, (วันที่ สืบค้น 18 มกราคม 2566), แหล่งที่มาจาก www.thairath.co.th.) “รวบครูฝึกสอน ล่อลวงเด็ก ม.2 ไปลวงละเมิดในวันครู” (Ch3plus, (วันที่สืบค้น 18 มกราคม 2566) : แหล่งที่มาจาก ch3plus.com/news) “แจ้งเอาผิด "ครูดนตรี" ล่วงละเมิดนักเรียนพัทลุง คาดเสียหาย 20 คน” (“ความเป็นครู”. [ออนไลน์], (วันที่สืบค้น 17 มกราคม 2566) : www.graduate.sru.ac.th.pdf.) เป็นต้น

ดังนั้นครูที่ดีจึงควรมีจริยธรรมคุณธรรมในการสอนศิษย์จึงจะสมกับค่ายก่อกองต่าง ๆ สำหรับครูที่ดีเมื่อครูดีก็ย่อมสอนศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควรได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นอนาคตของศิษย์ก็ย่อมมีความสำเร็จเจริญก้าวหน้ารอคอยอยู่บนเส้นทางที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต ความเก่งกาจสามารถจากการศึกษาที่ดีนั้นย่อมเกิดแก่ผู้ที่มีความใฝ่รู้และใฝ่เรียน คนที่ทั้งดีและเก่งจะช่วยพัฒนาประเทศไทย ดังความว่า “สิ่งที่ทำให้คนไทยเก่งก็คือสุตะ หมายถึงการศึกษาดี” (100 วาทกรรมการบริหารการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต, 2559, หน้า 11) ในการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์หรือดีนั้นจะต้องมุ่งส่งเสริมให้คนมีมนุษยสัมพันธ์และมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานร่วมกันเพื่อวางรากฐานให้กับระบบธรรมภิบาลต่อไป อันจะประโยชน์คือเป็นการเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารการศึกษาและลดการคอร์รัปชันของบุคลากรในระบบ (เรื่องเดียวกัน, หน้า 16)

เมื่อวันที่ 16 มกราคม ที่ผ่านมาเป็นวันครูซึ่งมีคำขวัญประจำปี 2566 ว่า “ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคต” (pptvhd36, (วันที่สืบค้น 17 มกราคม 2566) : www.pptvhd36.com/news.) จากคำขวัญนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลที่เป็นครูซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญอันจะนำพาลูกศิษย์ซึ่งหมายถึงนักเรียนนักศึกษา ผู้ที่จะเป็นกำลังหลักของชาติในอนาคตเข้ามาศึกษาเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบอาชีพในอนาคต การศึกษานั้นนับว่าเป็นการสร้างรากฐานที่มั่นคงของทุกสังคมเป็นการลงทุนที่ต้องใช้ทั้งทรัพย์สิน บุคลากร และเวลาเป็นอย่างมากกว่าจะได้บุคคลที่เปี่ยมด้วยความรู้และความสามารถในการที่จะพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังที่กล่าวมาผู้เขียนเห็นความสำคัญที่จะนำเสนอแนวคิดและคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับครูและศิษย์ เพื่อจะเป็นการเสริมคุณค่าควบคู่ไปกับค่านิยมในคำขวัญใหม่วันครูปีนี้ว่าครูที่ดีและศิษย์ที่ดีในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอตัวอย่างไว้อย่างไรและมีหลักคำสอนในการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับครูและศิษย์อย่างไรบ้าง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและนำไปปฏิบัติแก่ครูและนักเรียนต่อไป

ครูดีในทางพระพุทธศาสนา

จากประเด็นที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทนำกล่าวถึงความว่าหากครูเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถแต่ไม่มีจริยธรรมคุณธรรมคอยกำกับใจอยู่เสมอนั้นก็ย่อมสอนศิษย์ไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร หรือประพฤติปฏิบัติตัวต่อศิษย์ไม่เหมาะสมดังที่จะเห็นข่าวในด้านลบปรากฏออกมาตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น “ฟินโทษวินัยครูทำ

รายนักเรียนรุนแรง” (ไทยรัฐออนไลน์, (วันที่สืบค้น 18 มกราคม 2566), แหล่งที่มาจาก www.thairath.co.th.) “รวมครูฝึกสอน ล่อลวงเด็ก ม.2 ไปลวงละเมิดในวันครู” (Ch3plus, (วันที่สืบค้น 18 มกราคม 2566) : แหล่งที่มาจาก ch3plus.com/news) “แจ้งเอาผิด "ครูคนตรี" ล่วงละเมิดนักเรียนพัทลุง คาดเสียหาย 20 คน” (ThaiPBS, (วันที่สืบค้น 17 มกราคม 2566) : www.graduate.sru.ac.th.pdf.) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเป็นปัญหาที่ควรมีการแก้ไขให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่มีประชาชนนับถือมากจึงควรมีบทบาทในการเสนอแนวทางแก้ปัญหของสังคม ผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวทางตัวอย่างของความ เป็นครูดีในทัศนะของพระพุทธศาสนา ในเบื้องต้นผู้เขียนได้ศึกษาเรื่องจรรยาบรรณของครูที่คุรุสภาได้ประกาศไว้ให้ครูในราชอาณาจักรไทยทุกคนต้องปฏิบัติตาม

จรรยาบรรณของครูตามประกาศข้อบังคับคุรุสภา

ตามประกาศข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ได้บัญญัติจรรยาบรรณต่อวิชาชีพของครู โดยแบ่งออกเป็น 5 หมวด ในหมวดที่ 3 ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการว่า (ราชกิจจานุเบกษา 2556, 4 ตุลาคม. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. หน้า 72-74)

1. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า
2. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัย ที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์ และผู้รับบริการ
5. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับ หรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

จากข้อบังคับดังกล่าวปรากฏในหมวดที่ 3 ว่าด้วยจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการซึ่งในที่นี้ก็คือนักเรียน นักศึกษา ผู้เขียนสรุปได้ว่าครูที่ประพฤติปฏิบัติตนตามบทบัญญัตินี้อย่างไม่บกพร่องสามารถกล่าวได้ว่าเป็นครูที่ปฏิบัติตนดีตามที่บทบัญญัติประสงค์ให้ครูในปัจจุบันเป็น แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นครูมิได้มีข้อบังคับเช่น บทบัญญัตินี้ เพราะในสังคมสมัยพุทธกาลนั้นครูไม่ได้สังกัดกระทรวงใด และไม่มีข้อบังคับที่เป็นบทกฎหมาย เช่นในปัจจุบัน ความเป็นครูในสมัยพุทธกาลนั้นไม่ได้มีเงินเดือนหรือสินจ้างใด ๆ ความเป็นครูนั้นออกมาจากจิตวิญญาณของความเป็นผู้ที่ประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีไปสู่ผู้อื่น

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมชื่อว่ากัลยาณมิตรตตต หมายถึงความมีกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นผู้ที่แนะนำสั่งสอนหรือให้คำปรึกษา ซึ่งกัลยาณมิตรนี้มีส่วนสำคัญยิ่งส่งผลให้บุคคลเกิดความก้าวหน้าในชีวิต (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2557, หน้า 57) ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคยกตัวอย่างผู้ที่สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และบุคคลผู้เป็นพหูสูต (คัมภีร์วิ

สุทธิมรรค, 2548, หน้า 161) จะเห็นได้ว่าการมีผู้ที่คอยให้คำแนะนำนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลในการที่จะเจริญก้าวหน้าไปได้ในชีวิต ในลำดับถัดไปจะได้นำเสนอลักษณะของผู้ที่มีความเป็นกัลยาณมิตร อันเป็นคุณสมบัติของผู้ที่มีความเป็นครูผู้สอนหรือแนะนำผู้อื่น

1. กัลยาณมิตรธรรม 7: คุณสมบัติของความเป็นครู

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ทุติยमितตสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงมิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ 1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ 2) เป็นที่เคารพ 3) เป็นที่ยกย่อง 4) เป็นนักพูด 5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 6) เป็นผู้พูดถ้อยคำอันลึกซึ้งได้ 7) ไม่ชักนำไปในอวิชชา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 23 ข้อ 37 หน้า 53)

1) **เป็นที่รักเป็นที่พอใจ** หมายถึง เป็นผู้เมื่อเข้าใกล้แล้วเกิดความสบายใจ เข้าถึงง่ายไม่ถือตัว ทำให้อยากจะเข้าไปพูดคุยซักถามปัญหา

2) **เป็นที่เคารพ** หมายถึง เป็นผู้ที่สมควรแก่การเคารพเพราะปฏิบัติสมควรแก่ฐานะของตน ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจว่าสามารถเป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

3) **เป็นที่ยกย่อง** หมายถึง เป็นผู้ทรงคุณคือความรู้ภูมิปัญญา ทั้งยังหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ควรแก่การที่จะรับเอาเป็นแบบอย่าง เมื่อระลึกถึงกล่าวถึงท่านแล้วรู้สึกภาคภูมิใจ

4) **เป็นนักพูด** หมายถึง เป็นผู้ที่มีวาทศิลป์ รู้จักให้เหตุผลเมื่อหิบบยกประเด็นต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้เข้าใจ พร้อมทั้งรู้จักกาลในการพูดว่าเวลาไหนควรกล่าวตักเตือน เวลาไหนควรแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) **เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ** หมายถึง มีความพร้อมที่จะรับฟังปัญหา ซักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ มีความอดทนไม่เบียดและฉุนเฉียว

6) **เป็นผู้พูดถ้อยคำอันลึกซึ้งได้** หมายถึง มีความสามารถในการอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนยากต่อการเข้าใจ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายพร้อมทั้งให้เรียนรู้ในเรื่องที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นไป

7) **ไม่ชักนำไปในอวิชชา** หมายถึง ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

จากหลักกัลยาณมิตรทั้ง 7 ข้อผู้เขียนสรุปได้ว่าความเป็นกัลยาณมิตรที่สะท้อนได้จากครูนั้นมีคุณสมบัติที่มีอยู่ทั้งภายนอกและภายใน สิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ สัมผัสได้ รู้สึกถึงได้ คือ คุณสมบัติภายนอกเป็นบุคลิกภาพของครู เช่น การแต่งตัวเรียบร้อย สะอาด การมีอัธยาศัยที่ดีนำไปสู่การที่นักเรียนอยากจะทำหน้าที่คอยพูดคุย การวางกิริยามารยาทต่าง ๆ นำมาซึ่งความน่าเคารพนับถือและยกย่องและคุณสมบัติภายในที่ต้องอาศัยการใกล้ชิด การพูดคุยจึงรู้ได้ ความรู้ที่ครูมีอยู่และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ที่มีออกมาสู่ นักเรียนให้เข้าใจได้ง่ายตามที่สอน เมื่อนักเรียนไม่เข้าใจหรือมีการซักถามอยู่บ่อยครั้งก็ต้องใช้ความอดทนในการข่มใจที่บางครั้งอาจจะรู้สึกรำคาญใจในการที่ต้องกล่าวซ้ำเรื่องเดิมเนื้อหาอยู่บ่อย ๆ หรือบางครั้งก็ต้องพบกับถ้อยคำล่วงเกินอยู่บ้าง แต่เพื่อประโยชน์ของนักเรียนผู้เป็นลูกศิษย์ ความอดทนต่อถ้อยคำจึงเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นครูได้อย่างดี และสุดท้ายในการสอนความรู้ก็ต้องคอยบอกกล่าวตักเตือนและแนะนำศิษย์ไปดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่หลงเดินทางผิดอันจะทำให้ประสบความล้มเหลวในการเรียน

ทั้งหมดนี้คือคุณสมบัติภายใน ในลำดับถัดไปจะได้นำเสนอหน้าที่ของครูที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

2. หลักทศ 6 (ทศเบื้องขวา): หน้าที่ครูอันพึงปฏิบัติต่อศิษย์

ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉทิสปาฎิจฉาพณกัณท์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาแก่สังคาลกมาณพ ว่าทศ 6 อันพึงบุคคลพึงทำความเคารพนั้นประกอบด้วย

- 1) ทศเบื้องหน้า คือ บิดา มารดา
- 2) ทศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์
- 3) ทศเบื้องหลัง คือ สามิภรรยา
- 4) ทศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย
- 5) ทศเบื้องบน คือ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์
- 6) ทศเบื้องล่าง คือ ลูกจ้างกับนายจ้าง

เมื่อทรงแสดงว่าทศ 6 นั้นคือบุคคลใดบ้างแล้วจึงทรงถึงหน้าที่อันบุคคลในทศนั้นพึงปฏิบัติต่อกัน เมื่อจะทรงตรัสถึงหน้าที่ของครูอาจารย์ผู้ดำรงอยู่ในฐานะทศเบื้องขวาแก่สังคาลกมาณพ ทรงตรัสว่า เมื่ออาจารย์ผู้เป็นทศเบื้องขวาศิษย์บำรุงด้วยหน้าที่ 5 ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 11 ข้อ 268 หน้า 213)

1) **แนะนำให้เป็นคนดี** คนดีในที่นี้หมายถึงคนดีของครอบครัวและคนดีตามที่สังคมให้การยอมรับว่าดี คนดีของครอบครัวคือทำตามหน้าที่ของเด็กมีการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ช่วยเหลืองานบ้านงานเรือน ไม่เกียจคร้าน ไม่สร้างเรื่องที่จะนำพาความเสื่อมเสียมาสู่ครอบครัว คนดีของสังคมหมายถึงคนที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลในสังคม ทำมาหากินโดยสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

2) **ให้เรียนดี** หมายถึง การทำหน้าที่สอนหนังสือของครู ครูต้องใช้เวลาในการสอนศิษย์ให้ ความรู้อย่างเต็มที่ ไม่เบียดบังเวลาในการสอนหนังสือไปทำการงานอย่างอื่นซึ่งถือว่าเป็นการบกพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะครูผู้สอน

3) **บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี** เมื่อใช้เวลาสอนเต็มที่แล้วก็ต้องสอนความรู้แก่ศิษย์อย่างเต็มที่ ไม่ปิดบังความรู้ไว้ด้วยอคติต่อศิษย์หรือกลัวศิษย์จะรู้ดีรู้มากกว่าตน ต้องสอนให้ศิษย์รู้จักคิด วิเคราะห์แยกแยะเนื้อหาที่เรียนด้วยตนเอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสในการซักถามข้อสงสัยของศิษย์อย่างเต็มที่

4) **ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย** เมื่อศิษย์คนใดมีความประพฤติดีก็พึงยกย่องเพื่อให้ศิษย์คนอื่นได้ถือเป็นแบบอย่าง หรือศิษย์คนใดมีผลการเรียนดีก็ต้องยกย่องชมเชยให้ปรากฏ ในขณะเดียวกันแม้ศิษย์คนใดที่มีความประพฤติหรือผลการเรียนไม่ดี ครูก็ต้องมีความกรุณาในการช่วยเหลือให้ศิษย์นั้นกลับมาดีให้ได้

5) **ทำความป้องกันในทศทั้งหลาย** การปกป้องศิษย์จากอันตรายที่จะเข้ามาทำร้ายนั้นเป็นธรรมดาที่บุคคลทั่วไปก็มีได้ แต่การป้องกันศิษย์จากความไม่ดีทั้งหลายหมายถึงเมื่อศิษย์หลงเดินทางผิด ครูก็ต้องเป็นผู้ชักนำพาศิษย์ของตนให้กลับมาสู่หนทางที่ดี โดยครูจะต้องไม่ทอดทิ้งศิษย์ที่หลงประพฤติผิดพลาดไปด้วยคิดว่าศิษย์คนนั้นไม่สามารถจะเป็นคนดีตามที่ตนปรารถนาได้

จากการนำเสนอหน้าที่ของครูซึ่งปรากฏในหลักทศ 6 จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของครูก็คือการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความสามารถโดยครูต้องถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีไปยังศิษย์อย่างเต็มความสามารถ เมื่อครูปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ข้อนี้แล้วผู้เขียนเห็นว่าสามารถเสริมให้ครูมีความเป็นกัลยาณมิตรได้ถึงขั้นอีกด้วย คือทำให้ครูมีความเป็นที่น่าเคารพรักของลูกศิษย์และควรแก่การยกย่อง หากครูบกพร่องในหน้าที่จะเกิดปัญหาอย่างไรนั้นในสมัยพุทธกาลได้มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นมาก่อน คือ องคุลิมาล เดิมท่านมิได้เป็นโจรแต่เพราะการที่ท่านมีครูสอนให้ทำผิดด้วยความกลัวที่ตนจะเสื่อมลาภและเพราะคำยุแหยงของลูกศิษย์ด้วยกันเพราะท่านมีความฉลาดปราดเปรื่องกว่าศิษย์ในสำนักทุกคน ครูของท่านจึงแนะนำว่าจะบรรลุสุดยอดวิชาได้ต้องรวบรวมนิ้วมนุษย์ให้ได้ 1,000 จึงจะสำเร็จวิชาได้ ท่านเชื่อจึงได้ลงมือฆ่าคนสุดท้ายกลายเป็นโจร หากมิได้พบพระพุทธเจ้ามาโปรดท่านก็ต้องรับผลกรรมอันหนักในนรกและชาติต่อไป (84000 พระธรรมชั้นตรี , วันที่สี่สิบคืน 7 เมษายน 2566 แหล่งข้อมูลจาก www.84000.org) จะเห็นได้ว่าการที่ครูบกพร่องต่อหน้าที่ของตนนำมาซึ่งผลที่ไม่ดีต่อลูกศิษย์ได้ ลำดับถัดไปผู้เขียนจะได้นำเสนอหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมความเป็นผู้ใหญ่ของครู อันจะเป็นประโยชน์แก่การทำหน้าที่ของครู เพราะผู้ที่มีลักษณะของความเป็นผู้ใหญ่ตามธรรมคือพรหมวิหาร ย่อมทำให้เป็นผู้ที่มีลักษณะน่าเคารพและนับถือ

3. พรหมวิหารธรรม: คุณธรรมของครู

ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าได้แสดงคุณสมบัติความเป็นพรหมแก่โทณพราหมณ์ว่ามี 4 ประการ คือ 1) มีความเมตตา 2) มีความกรุณา 3) มีมุทิตา 4) มีอุเบกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 22 ข้อ 192 หน้า 319)

1) **มีความเมตตา** ครูต้องรักเมตตาศิษย์ทุกคนด้วยอาการเกื้อกูลโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่เลือกว่าศิษย์รักศิษย์ชังจากฐานะหรือรูปพรรณสัณฐานหรือปัญญา

2) **มีความกรุณา** ครูต้องมีความกรุณาสงสารต่อศิษย์ เมื่อเห็นศิษย์ตกอยู่ในความทุกข์แล้วเกิดความสะทอนใจ อยากช่วยให้เขามีความรู้มีปัญญาเพื่อให้พ้นทุกข์

3) **มีมุทิตา** ครูมีความยินดีเมื่อศิษย์ได้ดีหรืออยู่ดีมีสุข เมื่อเห็นเขามีจิตใจที่ผ่องใส มีความสุขเป็นปกติ เมื่อเขามีความเจริญงอกงามก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ความชื่นชมยินดีในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง เพราะเป็นธรรมดาของมนุษย์ที่จะมีความริษยาต่อผู้อื่นที่ได้ดี หากครูสามารถทำจิตใจให้เกิดมุทิตาขึ้นได้จึงนับว่าเป็นยอดครู

4) **มีอุเบกขา** ครูต้องรู้จักปล่อยวางใจเป็นกลางต่อศิษย์ตามที่เขาสมควรได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตนเอง เมื่อเขาสำเร็จการศึกษาเลือกดำเนินทางชีวิตของตนแล้วครูก็ต้องเคารพการตัดสินใจต่าง ๆ ของศิษย์ เป็นเสมือนความไว้วางใจในลูกศิษย์ของตนว่าสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยการคิดตัดสินใจของตนเอง

หลักธรรมชื่อพรหมวิหารนี้ผู้ใดปฏิบัติตามย่อมได้รับผลประจักษ์คือตนมีความเมตตาอันเป็นข้อต้นไปสู่ความกรุณา หากครูขาดความเมตตาต่อศิษย์เสียแล้วจะทำการสอนโดยปราศจากอคติไม่ได้ เพราะธรรมดาศิษย์แต่ละคนนั้นมีลักษณะนิสัยและปัญญาแตกต่างกันผู้ทำหน้าที่สอนจึงต้องประกอบด้วยเมตตาโดยเข้าใจถึง

ความแตกต่างของศิษย์ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมมีความกรุณาได้ และมูทิตาความชื่นชมพลอยยินดีย่อมเกิดขึ้นตาม นำไปสู่การวางใจเป็นกลางคือทำได้เมื่อศิษย์ได้รับผลตามการกระทำที่สมควร อธิบายว่าเมื่อครูสอนศิษย์เต็มที่แล้วศิษย์สามารถปฏิบัติตามได้ตามกำลังปัญญาของตน ครูก็ชื่นชมและวางใจได้ว่าศิษย์ได้กระทำตามกำลังของตนที่สามารถทำได้แล้วไม่แสดงอาการผิดหวังจึงชื่อว่าวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา)

กล่าวโดยสรุป ครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาคือเป็นครูผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ คือ กัลยาณมิตร เป็นที่รักของศิษย์ นำเคารพยกย่อง มีความอดทนสูง เมื่อศิษย์กล่าวถึงก็มีความภาคภูมิใจในตัวครูว่าสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ได้ โดยหน้าที่ของครูตามหลักพุทธศาสนา คือ สอนศิษย์ให้เป็นคนดี แนะนำสั่งสอนวิชาต่าง ๆ ให้อย่างเต็มที่ไม่ว่าปิดบัง เมื่อศิษย์ทำผลการเรียนได้ดีน่าชื่นชมก็ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ พร้อมทั้งเป็นคุณแม่ไก่ที่คอยปกป้องลูกเจี๊ยบเมื่อมีอันตรายเข้ามาใกล้ ในส่วนคุณธรรมที่ช่วยเสริมให้ครูเป็นดุจพรหม คือครูมีความเมตตาต่อศิษย์ เมื่อศิษย์ตกทุกข์ได้ยากก็ยื่นมือให้ความช่วยเหลือด้วยความกรุณา มูทิตาศิษย์เมื่อประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าไปก็ชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์เติบโตบนเส้นทางของตนก็เฝ้ามองด้วยความเบาใจปล่อยวางอย่างภาคภูมิใจ

ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนา

1. หลักทศ 6: หน้าที่ของศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อหน้าที่ครูอันพึงปฏิบัติต่อศิษย์ว่า ในที่ขนิภา ย ปาฎิกวรรค ฉติสาปฏิจฉาพทกัณท์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 11 ข้อ 268 หน้า 213) พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาแก่สังคาลกมาณพวาทิศ 6 อันพึงบุคคลพึงทำความเคารพนั้น ในส่วนข้อของศิษย์อันพึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่สังคาลกมาณพวามี 5 ประการ ดังนี้

1) **ลุกขึ้นยืนต้อนรับ** ในโรงเรียนปัจจุบันเวลาก่อนเรียนเมื่อมีครูเดินทางเข้ามาถึงก็มีธรรมเนียมปฏิบัติว่าให้หัวหน้าห้องกล่าวนำเพื่อนในชั้นเรียนลุกขึ้นเพื่อทำความเคารพครูที่จะเข้ามาสอน และหลังจากครูสอนแล้วก็ต้องลุกขึ้นเพื่อทำความเคารพครูผู้สอนอีกครั้ง ในบริบทเดียวกันนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้แม้เวลาอยู่นอกห้องเรียน คือ ในสังคมาชาวพุทธเมื่อมีแขกหรือผู้ใหญ่มาเยี่ยมก็มักแสดงการต้อนรับด้วยการยืนขึ้นและพนมมือไหว้ต้อนรับแขกหรือผู้ใหญ่ท่านนั้นที่มาเยี่ยมเยียน

2) **เข้าไปคอยรับใช้** เมื่อครูต้องการความช่วยเหลือท่านจะไหว้วานบอกให้ศิษย์ช่วยเป็นบางครั้ง แต่บางครั้งศิษย์ก็ต้องมีการสังเกตและพร้อมที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือครูเสมอ

3) **เชื่อฟัง** คือเชื่อในสิ่งที่ครูสอนแล้วนำไปปฏิบัติตาม เชื่อในที่นี้ไม่ได้มุ่งถึงการเชื่อโดยไม่พิจารณาก่อนว่าดีหรือไม่ แต่หมายถึงการนำไปปฏิบัติตามดูแล้วเห็นผลดีจึงเชื่อตาม หรือพิจารณาแล้วว่าไม่ขัดแย้งกับกุศลธรรมจึงเชื่อและทำตาม

4) **ดูแลปรนนิบัติ** ในข้อนี้มีนัยเดียวกันกับข้อที่ว่าเข้าไปคอยรับใช้ แต่บริบทอาจต่างออกไป เช่นการเตรียมน้ำมาให้ครูดื่มก่อนเวลาสอน การช่วยยกสัมภาระไปส่งครูเมื่อเรียนเสร็จแล้ว หรือเมื่อครูรู้สึกไม่สบายศิษย์ปรนนิบัติด้วยการพัชวีหรือเตรียมยาให้ครูกินว่าเป็นการปรนนิบัติได้เช่นกัน

5) **เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ** ในที่นี้ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพอย่างยิ่งในครูผู้สอน มีการแสดงออกได้หลายวิธี เช่น ไม่พูดแทรกขณะที่ครูสอน ไม่แสดงกิริยาที่ไม่เคารพ มีการยื่นเท้าไปทางครู การไม่สำรวมกิริยาเป็นต้น เมื่อมีความสงสัยในเนื้อหาการเรียนก็ต้องรอให้ครูพูดจบก่อนแล้วจึงขออนุญาตเพื่อซักถาม เป็นต้น

เมื่อศิษย์ได้ทำตามหน้าที่ของตนเคารพเอื้อเพื่อให้ความช่วยเหลือครูอาจารย์แล้ว ครูก็ย่อมเกิดความเมตตาใส่อบอบความรู้ให้อย่างเต็มที่ หลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนของศิษย์ให้ประสบความสำเร็จคืออิทธิบาท 4 ซึ่งมีฉันทะคือความพอใจเป็นจุดเริ่มต้นผู้ที่ปรารถนาความก้าวหน้าในชีวิตจะต้องมีวิชาความรู้ติดตัว และการจะมีความรู้ได้ก็ต้องพอใจที่จะรู้ก่อนแล้วจึงแสวงหาผู้รู้คอยบอกสอนชี้แนะแนวทางก็คือครู ดังนั้นเมื่อเกิดความพอใจแล้วก็จะทำให้มีความเพียรต่อไป

2. อิทธิบาท 4: ธรรมที่ช่วยให้สำเร็จการศึกษา

ในที่ขนิภาย ปาฎีกาวรรค สังคีติหมวดที่ 4 กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ประการ คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 11 ข้อ 206 หน้า 277)

1) **ความพอใจ (ฉันทะ)** เมื่อนักเรียนมีความตั้งใจ ตั้งจุดหมายที่จะดำเนินไปให้สำเร็จ ก็ต้องมีความพึงพอใจในเรื่องของการเรียนก่อนเป็นข้อแรก ในข้อนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่ข้ออิทธิบาทอื่น

2) **ความเพียร (วิริยะ)** การประกอบความเพียรในการศึกษาจดจำความรู้ มีการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนไม่เกียจคร้าน หมั่นทำแบบทดสอบเพื่อทำความคล่องแคล่วในเนื้อหาการเรียน

3) **ความเอาใจใส่ (จิตตะ)** คือมีจิตจดจ่ออยู่กับการเรียน ไม่ส่งจิตออกไปเรื่องอื่นในขณะที่เรียน หรือหมายความว่าไม่ทอดทิ้งการเรียนตั้งใจศึกษาจนจบหลักสูตรการศึกษาโดยไม่ล้มเลิกเสียกลางคัน

4) **ความหมั่นปรับปรุงอยู่เสมอ (วิมังสา)** หมั่นตรวจสอบความรู้ทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนแล้วอยู่เสมอ มีการท่องจำให้ขึ้นใจ การหมั่นทำแบบทดสอบทบทวนการเรียน เป็นต้น

จากหลักอิทธิบาทจะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์กันตลอดสายโดยเริ่มจากฉันทะความพอใจ วิริยะความเพียร จิตตะความเอาใจใส่ ไปจบที่การตรวจสอบและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นกระบวนการทำงานที่สอดคล้องกับการเรียนในปัจจุบันคือเมื่อจบการสอนครูก็จะให้การบ้านเป็นแบบฝึกหัดให้นักเรียนไปทำเพื่อทบทวนในสิ่งที่ได้เรียนรู้โดยผลจากการเรียนรู้ก็คือการที่นักเรียนสามารถทำแบบฝึกหัดนั้นได้ถูกต้อง หากไม่ถูกต้องครูก็จะให้คำแนะนำแก้ไขใหม่จนนักเรียนสามารถทำได้ถูก นับว่าเป็นกระบวนการตามหลักของอิทธิบาทคือการพอใจแล้วลงมือทำเอาใจใส่และมีการตรวจสอบปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เมื่อศิษย์ได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มกำลังแล้วผลที่ได้จากการศึกษาก็คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอดคล้องกับความเป็นบัณฑิตอันพึงประสงค์คือเป็นผู้ที่ทรงความรู้เรียกว่า “พหูสูต”

3. พหูสูต 5: บัณฑิตอันพึงประสงค์

ในอังคตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสี่วันตสุตรแก่คณะสงฆ์เกี่ยวกับองค์คุณของพระเถระ 5 ประการ หนึ่งใน 5 ประการนั้นปรากฏความข้อหนึ่งว่า พระเถระผู้มีศีลนั้นต้องมีความเป็นพหูสูตประกอบด้วย 1) การเล่าเรียนศึกษามาก 2) การทรงจำสิ่งที่เรียนรู้ได้แม่นยำ 3) ความคล่องแคล่วในความรู้ที่ได้ศึกษาแล้ว 4) ความจำเป็นเลิศ 5) มีความเข้าใจในความรู้ที่ได้ศึกษามากอย่างลึกซึ้ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 22 ข้อ 87 หน้า 155) นักเรียนผู้กำลังศึกษาสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อความเป็นบัณฑิตอันพึงประสงค์ได้ดังนี้

1) **การศึกษาเล่าเรียนมาก** หมายถึง การอ่านตำราหาความรู้เพิ่มเติมจากการเรียนในห้องเรียน เพราะสามารถทำให้มีความรู้ที่กว้างขวางขึ้นไป โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีไอทีส่งเสริมให้เรียนรู้ข้อมูล แนวคิดใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้นอันจะทำให้เกิดมุมมองได้กว้างและหลากหลายพร้อมทั้งมีความคิดวิเคราะห์ที่เฉียบแหลมขึ้น

2) **การทรงจำสิ่งที่เรียนรู้ได้แม่นยำ** สามารถทำได้ด้วยการหมั่นทบทวนและท่องจำ การเรียนในสมัยที่ไม่มีตัวหนังสืออ่านนั้นท่านใช้การเรียนแบบมุขปาฐะคือท่องจำแล้วทำความเข้าใจสิ่งที่ท่องนั้นบ่อย ๆ ด้วยการคิดวิเคราะห์ทบทวนจึงทำให้สามารถมีความจำบทเรียนที่ดีที่สุด ซึ่งในสมัยนี้มีอุปกรณ์สำหรับช่วยจดบันทึกหลากหลายสามารถช่วยในการจดจำได้ดีหากรู้จักใช้ ซึ่งนักเรียนจึงต้องมีความฉลาดที่จะใช้เทคโนโลยีส่วนนี้ให้เกิดประโยชน์

3) **ความคล่องแคล่วในความรู้** มีส่วนมาจากการท่องจำซึ่งต้องอาศัยความขยันเป็นส่วนประกอบสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อท่องแล้วก็ต้องนำความรู้มาใช้ให้บ่อยที่สุด การนำความรู้มาใช้ก็คือการทำแบบทดสอบความรู้ตามที่ครูอาจารย์ได้มอบหมายซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนในความชำนาญนี้

4) **ความจำเป็นเลิศ** หมายถึง การจดจำวิชาต่าง ๆ ได้มากไม่ใช่แค่จำวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งความจำที่มากนี้แต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปไม่ใช่ทุกคนจะมีความจำที่มากได้เท่ากัน ในทางปฏิบัติความจำข้อมูลได้มากก็มีผลมาจากการศึกษาหาความรู้มาก เมื่อศึกษามากก็ต้องหมั่นทบทวน และใช้ความรู้อยู่บ่อย ๆ จนทำให้เกิดความชำนาญและจดจำขึ้นใจ นึกถึงเมื่อใดก็สามารถนำมาใช้ได้ทันที ดังเช่นอาจารย์ที่เชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนาบางท่านก็สามารถจดจำพระไตรปิฎกได้หลายคัมภีร์ หรือพระภิกษุที่ทรงจำปาฏิโมกข์ศีล 227 ข้อได้ เป็นต้น

5) **มีความเข้าใจในความรู้อย่างลึกซึ้ง** เป็นผลมาจากการรู้จักคิดแบบสืบสาวราวเรื่อง รู้จักจับประเด็นเนื้อหาหลักแล้วจึงคิดต่อไปเป็นสายลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ในทางพุทธศาสนาการขบคิดแบบลุ่มลึก เช่น ปฏิจจสมุปบาท เพราะเป็นการรู้ลำดับสาเหตุของการเกิดเริ่มจากอวิชชาไปจนถึงอุปายาส ซึ่งการรู้ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ตรัสรู้ทำลายอวิชชาได้ หรือตัวอย่างหนึ่งคืออริยสัจ 4 จะแบ่งออกเป็นปัจจัยฝ่ายเหตุและผลที่เกิดจากปัจจัยฝ่ายเหตุ คือ เหตุและผลนั่นเอง ก็คิดแบบมีเหตุผลจะทำให้สามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

ความเป็นพหูสูตนี้มีตัวอย่างบุคคลที่รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าคือพระอานนท์ ท่านเป็นปัจฉาสมณะคอยรับใช้ติดตามพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จไปแสดงธรรมที่ใดก็จะกลับมาบอกแก่พระ

อานนท์เสมอ ท่านพระอานนท์นั้นมีความจำเป็นเลิศและในบางคราวพระพุทธเจ้าก็จะให้พระอานนท์แสดงธรรมแทนพระองค์ ในการสังคายนาครั้งที่ 1 พระอานนท์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเพราะทรงจำพระสูตรได้มาก จึงได้รับมติจากกณะสงฆ์ให้เป็นผู้วิเศษของพระสูตร ข้อสำคัญของพหูสูตนอกจากการทรงจำไว้ได้แล้วยังต้องมีความเข้าใจในสิ่งที่จดจำนั้นด้วย การจะมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งจะต้องอาศัยการคิดอย่างมีเหตุผล เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” เป็นการคิดสืบสาวหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ

ดังนั้น ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยความรู้จักหน้าที่ของตนเองก่อน ซึ่งหมายถึงหน้าที่ตามหลักธรรมโดยใจความสำคัญก็คือการให้ความเคารพครูผู้สอน ซึ่งความเคารพสามารถแสดงออกได้ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตนว่าง่ายสอนง่าย ไม่โต้เถียงครูอย่างไรเหตุผลหรือไม่รู้จักกาลเทศะ และต้องรู้จักความกตัญญูรู้คุณท่านแม้ว่าจะจบการศึกษาไปแล้วก็ตาม เมื่อศิษย์มีความเคารพครูก็ยินดีที่จะสอนความรู้ให้ เมื่อกำลังศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมสำคัญที่จะช่วยให้สำเร็จคืออิทธิบาท ความพอใจเป็นสิ่งที่พึงทำให้เกิดเป็นอันดับแรกและมีความสำคัญยิ่งในการเอื้อต่อการเกิดอิทธิบาทข้ออื่น ๆ ต่อไป จุดหมายปลายทางของการศึกษาก็คือเป็นผู้ที่ทรงความรู้เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนเนื้อหาวิชาการ พร้อมทั้งมีความฉลาดเชี่ยวชาญทรงจำความรู้ได้ชำนาญ สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพส่งเสริมตนเองต่อไปได้ในอนาคต

บทสรุป

ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคตดี ในสังคมชาวพุทธ อันเป็นคำขวัญของวันครูในปี 2566 นี้คำขึ้นต้นว่า “ครูดี” แสดงถึงความสำคัญของครูผู้สอน ครูผู้ทำการสอนในโรงเรียนนั้นมีหลักจรรยาบรรณที่พึงปฏิบัติต่อนักเรียนอยู่ 5 ประการ เมื่อครูปฏิบัติดีย่อมสร้างความน่าเคารพนับถือให้เกิดขึ้นสมกับที่บุคคลในสังคมยกย่องครูว่าเป็นดั่งแม่พิมพ์ของชาติ เป็นดั่งพระคุณที่สามารถจากบิดามารดาของลูกศิษย์ ในทางกลับกันหากครูประพฤติเสื่อมเสียก็ย่อมทำลายความน่าเคารพยกย่องนั้นลงไป

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่เป็นแนวทางส่งเสริมคำขวัญวันครูในปีนี้มีหลักอธิบายถึงหน้าที่ การปฏิบัติตนของครูและศิษย์ พร้อมทั้งธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติส่งเสริมอนาคตที่ดีของครูและศิษย์ในสังคมชาวพุทธ ครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ คือ ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นที่รักของศิษย์ น่าเคารพยกย่อง มีความอดทนสูง เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ครูมีหน้าที่สอนศิษย์ให้เป็นคนดี แนะนำสั่งสอนวิชาให้เต็มที่ไม่ว่าปิดบัง ซื่นชมเมื่อศิษย์ทำผลการเรียนได้ดียกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ ปกป้องศิษย์จากภัยอันตรายที่เข้ามาใกล้ ในส่วนคุณธรรมที่ช่วยเสริมให้ครูเป็นคุณพวหม คือ มีความเมตตา ช่วยเหลือด้วยความกรุณา ศิษย์เมื่อประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าก็ชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์เติบโตบนเส้นทางของตนก็เฝ้ามองด้วยความเอาใจปลอญวางอย่างภาคภูมิใจ

ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยความรู้จักหน้าที่ของตนเอง ให้ความเคารพครูผู้สอน สามารถแสดงออกได้ด้วยการอ่อนน้อมว่าง่ายสอนง่าย ไม่โต้เถียงครูอย่างไรเหตุผลหรือไม่รู้จักกาลเทศะ รู้จักกตัญญูรู้คุณท่านแม้ว่าจะจบการศึกษาไปแล้ว เมื่อศิษย์ได้ทำหน้าที่อันพึงกระทำต่อครูผู้สอนแล้วครูย่อมเกิดความเมตตาอบรมสั่งสอนแนะนำความรู้ให้เต็มที่ ในขณะที่ศึกษาเล่าเรียนก็ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ทำความพอใจในการศึกษาให้เกิดขึ้น มีความขยันไม่ขี้เกียจ ตั้งใจศึกษา และหมั่นทบทวนบทความเรียน

จุดหมายปลายทางของการศึกษาจะเป็นผู้ที่ทรงความรู้ เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนเนื้อหาวิชาการ พร้อมทั้งมีความฉลาดเฉลียวชาญทรงจำความรู้ได้ชำนาญ สามารถคิดวิเคราะห์ห้อย่างมีเหตุผลอันจะเป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพส่งเสริมตนเองต่อไปได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง :

หนังสือ :

ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556. (2556. 4 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระพรหมบัณฑิต. (2559). *100 วาทกรรมการบริหารการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต*. กรุงเทพมหานคร: ยูโรปา เพรส.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9. ราชบัณฑิต). (2559). *พจนานุกรมไทย-บาลี*. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร.

พระพุทธโฆสเถระ รัตน. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2515). *ศึกษาตัวชีวิตคือการเลื่อนขั้นตนเอง*. กรุงเทพมหานคร: ศีลภาณีย์พานิชย์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสาร :

สมเจตน์ ผิวทองงาม และคณะ. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565). พุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาวิถียุทธศาสตร์ความเป็นครู. *วารสารปณิธาน*. 18(2);52.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ไทยรัฐออนไลน์. (2565). [ออนไลน์]. *ฟันโทษวินัยครูทำร้ายนักเรียนรุนแรง*. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2566] แหล่งข้อมูลจาก www.thairath.co.th.

บัณฑิตวิทยาลัย. (2561). [ออนไลน์]. *ความเป็นครู*. [สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2566]. แหล่งข้อมูลจาก www.graduate.sru.ac.pdf.

ch3plus. (2566). [ออนไลน์]. *รวบครูฝึกสอน ล่อลวงเด็ก ม.2 ไปล้วงละเมิดในวันครู*. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2566]. แหล่งข้อมูลจาก ch3plus.com/news/.

PPTV Online. (2566). [ออนไลน์]. *คำขวัญวันครูปี 2566 ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคต*. [สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2566] แหล่งข้อมูลจาก www.pptvhd36.com/news/การเมือง/187866

84000. (2545). [ออนไลน์]. *อรรถกถาอังคุตตรนิกาย*. [สืบค้นเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2566]. แหล่งข้อมูลจาก www.84000.org